

WSTĘP

Od zarania dziejów pedagogika interesowała się przede wszystkim wychowaniem i kształceniem dzieci i młodzieży, jednak z czasem rozszerzyła swój zakres zainteresowań o problematykę osób dorosłych. Pytania o to, jak wychować człowieka, tak by osiągnął pełnię swoich możliwości życiowych, jakie dać mu w dzieciństwie podstawy, by wiódł w okresie dojrzałym satysfakcjonujące życie, będąc jednocześnie dobrze wykształconym i kulturalnym człowiekiem, należą do kategorii tych, z którymi ludzkość mierzy się od starożytności. Wówczas twierdzono, iż działania pedagogiczne dotyczą człowieka w młodszym okresie życia, a obowiązkiem osób już ukształtowanych, dorosłych jest takie tego czynienie, by działać dla dobra jednostki. Dziś ta postawa jest już nieaktualna. W dzisiejszym świecie, jego realiach podziela my przekonanie, iż człowiek „kształtuje się” od urodzenia aż do śmierci, przez co procesy związane z pedagogizacją dotyczą również osób dorosłych. Zatem wychowanie i kształcenie to procesy nigdy niekończące się w toku jednostkowego życia. W pedagogice zauważamy jednak przesunięcie w zakresie kreatora działań związanych z tymi procesami. O ile w dzieciństwie są to osoby trzecie – rodzice, nauczyciele czy inni znaczący ludzie dla dziecka, tak w okresie dorosłości akcent działań przesuwa się na postępowanie autokreacyjne – to jednostka w znacznej mierze sama kształtuje procesy samowychowania i autoedukacji. Niniejszy Zeszyt został poświęcony tym aspektom pedagogiki, które dotyczą osób dorosłych. Otwiera go dział poświęcony kwestiom metodologicznym, bez których żadne badanie pedagogiczne (i nie tylko) nie byłoby sensowne. Druga część została poświęcona współczesnym problemom dotyczącym osoby dorosłej. W części trzeciej analizowane są kwestie dotyczące miejsca pracy, podczas gdy część czwarta w całości poświęcona została problemom związanym z zawodem nauczyciela. Część piąta omawia problemy osób dojrzałych, podczas gdy szósta, kończąca niniejszy Zeszyt, analizuje kwestie związane z aktywnością wolnoczasową osób dorosłych.

W części 1, tj. zawierającej metodologiczne i badawcze aspekty działalności pedagogicznej, autorzy omawiają kwestie związane z przeprowadzaniem badań na polu współczesnej pedagogiki. Badania to nic innego jak racjonalna droga rozwiązywania problemów. W tym celu kluczową kwestią jest właściwe postawienie problemu badawczego. By badacz mógł to zrobić, musi sprawnie i precyzyjnie posługiwać się językiem, stanowiącym nośnik jego myśli. Jest to kwestia szczególnie paląca, gdyż jak twierdzi Krystyna Duraj-Nowakowa na łamach niniejszego Zeszytu, użycie języka w kontekście myślenia i działania człowieka stanowi tzw. problem wyzerowany, tj. nieobecny w literaturze przedmiotu. By badania pedagogiczne miały sens, badacz może przyjąć pozycję zewnętrzną (tj. obserwatora badanych faktów lub zjawisk), jego badanie może mieć charakter uczestniczący lub też badacz może nastawić się

na odnalezienie związków istotnych nie tyle dla teorii, co dla praktyki pedagogicznej (Stanisław Palka).

Dorosłość, jak wykazują Autorzy artykułów w niniejszym Zeszytcie, pociąga za sobą wielość, niejednokrotnie nieznanych wcześniej problemów. Szczególnym z nich wydaje się być nieznanie wcześniej, a dzisiaj dominujące funkcjonowanie człowieka w dwóch wymiarach – realnym i wirtualnym. Problemom z tego typu funkcjonowaniem, nowym w dziejach ludzkości, został poświęcony tekst Janusza Morbitzera. Jak każda rzeczywistość, funkcjonowanie w tak zarysowanym, dwuwymiarowym świecie stwarza nowe możliwości, ale i nowe zagrożenia. Autor podkreśla, iż nowy świat uwalnia człowieka od konieczności zapamiętywania czegokolwiek, gdyż każda potrzebna informacja jest natychmiast dostępna. Tym samym istotniejsze od umiejętności zapamiętywania staje się sprawne poruszanie w gąszczu informacyjnym. Brak zapamiętywania pociąga za sobą, niestety, daleko idące skutki. Należą do nich m.in. zanik zdolności do głębokiej refleksji oraz osłabienie kondycji – zarówno intelektualnej, jak i aksjologicznej współczesnego człowieka. Tym samym rozleniwienie dotknęło sfery najbardziej kluczowej pod kątem dalszego rozwoju cywilizacji ludzkiej. Kolejne teksty (Anny Batiuk, Aleksandry Kamińskiej i Anny Dudak) zostały poświęcone przemianom, jakie pod wpływem przejścia do epoki ponowoczesnej ogarnęły współczesną rodzinę. Rodzina ta nie przypomina już swoich wcześniejszych pierwowzorów, tj. rodziny przednowoczesnej i nowoczesnej, które opierały się na trwale ustalonych i niezmiennych rolach (m.in. roli ojca jako głowy rodziny i matki jako jej strażniczki). Rodzina współczesna odrywa się od tradycji – zamiast żyć przeszłością kieruje swoją aktywność ku przyszłości. Zmienia się również jej struktura – przestaje być rodziną wielopokoleniową z dużą ilością dzieci, na rzecz wspólnoty małej, złożonej z matki, ojca i nielicznego potomstwa. Tym samym przestaje być wspólnotą, a zaczyna podzielać cechy zrzeczenia. Również jednostka, mimo że nadal ceni rodzinę, coraz bardziej wyzwala się spod jej więzów, kierując swoją aktywność ku realizacji indywidualnych planów. Współczesna rodzina coraz bardziej widziana jest nie przez pryzmat jej interesów jako wspólnoty, ale poprzez pryzmat indywidualnych interesów tworzących ją osób. Współczesna rodzina, jak wspomniano powyżej, nie opiera się już na stereotypowo postrzeganych rolach matki i ojca. We współczesnym świecie kobiety są coraz bardziej aktywne poza jej strukturami, a partnerzy coraz częściej wymieniają się rolami wewnątrz rodziny. Ta sytuacja ma wiele stron pozytywnych, do których należą m.in. możliwości samorealizacji kobiet na rynku pracy oraz aktywny udział mężczyzn w wychowaniu dzieci. Do negatywnych aspektów tej sytuacji możemy z kolei zaliczyć przejmowanie przez kobiety cech dotychczas przypisywanych mężczyznom, a wśród nich m.in. zachowań agresywnych, które nie omijają również rodziny. To kobiety coraz częściej stają się sprawczyniami, a nie ofiarami przemocy.

Część trzecia, jak wskazano powyżej, została poświęcona problemom, które spotykają osoby dorosłe w miejscu pracy. By zdobyć pracę, jedną z kluczowych umiejętności we współczesnym świecie jest proaktywność, charakterystyczna dla osób

nieprzyjmujących biernie otaczającej ich rzeczywistości, tylko chcących ją zmienić swoimi własnymi działaniami. Jak odkryła Joanna Wierzejska, jest to postawa charakterystyczna dla części współczesnych studentów kończących studia wyższe. Osoby te cechuje wytrwałość i pomysłowość w budowaniu swojej kariery. Są nastawione na wykorzystywanie bezpośrednich kontaktów na przykład w celu zdobycia pracy, jak też poszerzają swoje znajomości o osoby, które mogą być pomocne w budowaniu ich przyszłości zawodowej. Obok proaktywności w dzisiejszych realiach szczególnie ważne wydają się być kompetencje komunikacyjne oraz sposoby komunikacji, również te dominujące w poszczególnych grupach wiekowych. W tym kontekście Magdalena Wasylewicz skupiła się na różnicach w sposobach komunikowania się między osobami z pokolenia X, Y i Z, wykazując, iż miejsce ważnej dla starszych osób komunikacji *face to face* zajmuje preferowana przez młodsze pokolenie komunikacja typu *interace to interface*. Autorka podkreśla intensywność i ulotność, które charakteryzują współczesne relacje społeczne. Innej natury, choć niezwykle ważne z pedagogicznej perspektywy, są problemy adaptacji występujące w grupie imigrantów zawodowych, którym swoje badania poświęcił Grzegorz Sanecki, wykazując iż proces adaptacji jest etapowy i złożony. Na podstawie przeprowadzonych badań autor stwierdza, iż w polskich realiach dominuje emigracja o charakterze krótkofalowym, polegająca na krótkotrwałej zmianie sytuacji życiowej. Ponownie potwierdzone zostało przekonanie o pracy Polaków zagranicą poniżej ich kwalifikacji zdobytych w kraju, za które można osiągnąć wyższe profity finansowe niż na bardziej prestiżowym stanowisku w Polsce. Autor podkreśla, że dla sprawnego przebiegu adaptacji zawodowej za granicą istotna jest wiedza dotycząca przyszłych warunków życia i pracy zdobyta już w kraju, a obejmująca m.in. konieczność opanowania języka w stopniu komunikatywnym, znajomość realiów prawnych oraz instytucji specjalizujących się w pomocy imigrantom.

Kolejna, czwarta już część Zeszytu została poświęcona rolowi współczesnego nauczyciela. Autorzy (Małgorzata Kabat, Kazimierz Żegnałek i Ewelina Gutkowska, Maria Kocór, Ewa Kochanowska, Andrzej Bulzak, Marta Adamczyk i Marcin Kordek oraz Rafał Majzner) są zgodni co do cech i predyspozycji, którymi powinien się on wykazywać. Postrzeganie roli nauczyciela od zarania dziejów do dnia dzisiejszego łączy wymiar idealistyczny tej roli z realiami dnia codziennego. W sensie idealistycznym podkreśla się misję i autorytet nauczyciela. Jego szczególną rolę w kształtowaniu człowieka jako podmiotu, osoby. Kształtując poszczególne jednostki, nauczyciel ma pośredni wpływ na przyszłe losy społeczeństwa i Państwa jako całości. Nauczyciel powinien być autorytetem dla swoich uczniów, wyrażającym się w tym, iż przekazuje powszechnie akceptowane wartości, normy i postawy swoim własnym przykładem. Jest on dla ucznia Mistrzem. Na tych mocnych podstawach buduje on szacunek wśród swoich uczniów. Nauczyciel jako autorytet osobowy to osoba zachęcająca uczniów do działania, do aktywności, wykształcająca w uczniach postawę chęci do zmiany otaczającej rzeczywistości (sam też to powinien czynić) oraz wyposażająca ich w odpowiednie kompetencje do realizacji tego celu. Nauczyciel, w sensie pozytywnym, wkracza w intymną przestrzeń wychowanka, na tej podstawie poszerza jego

wiedzę, buduje spektrum doświadczeń i rozwija niezbędne kompetencje. Nauczyciel od zarania dziejów do współczesności bycie przewodnikiem ucznia – prowadzi go po ścieżkach edukacji, pomaga odkrywać i wzmacniać jego atuty oraz pracować nad doskonaleniem jego słabszych stron. W tym znaczeniu nauczyciel odpowiada za wszechstronny rozwój ucznia. Opisany powyżej nauczyciel postrzega swoją profesję nie jako zawód, lecz jako misję. Dobry nauczyciel to przede wszystkim nauczyciel świadomy swojej roli. Wzorzec osobowy nauczyciela jest uzupełniany o jego praktyczne działania w zakresie doskonalenia swojego warsztatu pracy. W tym wymiarze następuje zetknięcie powyżej zarysowanego ideału z realiami dnia codziennego. Wśród nich dostrzegamy niedofinansowane szkoły, nadmiar obowiązków (szczególnie tych nie dotyczących bezpośrednio pracy z uczniem, tj. prac administracyjnych, wypełniania dokumentacji itp.) wraz z wciąż stosunkowo niskim uposażeniem, narażenie na duży stres oraz wypalenie zawodowe. W wyniku tego w profesji nauczycielskiej szczególnym problemem wydaje się być motywowanie nauczyciela do dalszej pracy, wysiłku, rozwoju, które wciąż stykają się z codzienną rutyną, monotonią i przeciążeniem codziennymi obowiązkami. Remedium na tę sytuację powinniśmy odnajdywać zarówno w teoretycznych rozważaniach pedagogicznych, jak i w działaniach władz oświatowych (nadzoru pedagogicznego), który będzie z jednej strony wyrozumiały dla działań, potrzeb, ale także warunków pracy nauczycieli, jak i będzie wymagał od nich osiągnięcia mistrzostwa w swoich działaniach zawodowych.

Dojrzałość, czyli najpóźniejszy okres egzystencji jednostki, jest dziś postrzegana w zupełnie inny sposób niż jeszcze dwadzieścia czy trzydzieści lat temu, kiedy to od osoby starszej oczekiwano wycofania się z aktywnego życia społecznego i ewentualnego poświęcenia się życiu rodzinnemu (np. pomocy w wychowywaniu wnuków czy innych form opieki nad członkami rodziny) lub zadbania o stan pogarszającego się zdrowia. Dziś popularność zdobywa inny model seniora, który jest (lub ma bądź chce być) osobą aktywną. Taka osoba w jesieni swojego życia ma czas, by poświęcić się pasjom, na które wcześniej nie starczało czasu, bądź rozwinąć nowe zainteresowania. Ku temu niezbędne są wcześniejsze podstawy dotyczące umiejętności uczenia się. Uczenie się w wieku starszym ma charakter nieintencjonalny, nieformalny i zwykle oparte jest na procesie doświadczenia (Agnieszka Kozerska). Człowiek starszy jest wyposażony w szereg doświadczeń życiowych oraz w głębokie, niejednokrotnie nieuświadomione pokłady wiedzy. To jego przewaga nad młodszymi adeptami procesu uczenia się, gdyż mimo iż wykazuje się on słabszą pamięcią, a na uczenie się musi poświęcić więcej czasu niż osoby młodsze, to jednak do już zdobytej wiedzy i doświadczeń w łatwiejszy sposób od ludzi młodszych jest w stanie dołączać nowe elementy wiedzy, na tej podstawie tworząc nowe jej pokłady. Jest to przydatne w każdej sferze aktywności społecznej osoby dojrzałej, jednak szczególnym wyzwaniem dla tej grupy osób jest edukacja medialna. Seniorzy, szczególnie ci zamieszkujący w dużych ośrodkach miejskich, są coraz bardziej świadomi przenoszenia się znacznej części aktywności człowieka do mediasfery. Są również świadomi, iż brak uczestnictwa w życiu wirtualnym naraża ich na wykluczenie. Stąd obserwujemy

wzrost popularności wśród osób z tej grupy wiekowej zajęć z zakresu edukacji medialnej, o czym na łamach niniejszego Zeszytu pisze Marta Wrońska.

Niniejszy Zeszyt kończą dwa teksty skupiające się na problematyce aktywności w czasie wolnym osób dorosłych. W pierwszym z nich Krzysztof Widawski, Piotr Oleśniewicz i Julita Markiewicz-Patkowska poruszają nowy obszar zainteresowań adresowany do osób dorosłych, jakim jest enoturystyka, czyli turystyka połączona z konsumpcją win. W drugim tekście z tego działu Soňa Jandová, Tomáš Dohnal i Petr Zappe poruszają istotność aktywności fizycznej dla osób zatrudnionych w administracji państwowej, która wpływa nie tylko na ich dobrostan zdrowotny, ale również na podejmowane decyzje na polu zawodowym.

Problemy życiowe osób dorosłych, ich problemy na rynku pracy, specyfika zawodu nauczyciela, wreszcie problemy osób starszych czy też sposoby spędzania czasu wolnego, wzbogacone o rozważania metodologiczne wyrażają pełnię egzystencji osób dorosłych w wymiarze pedagogicznym. Tym samym oddajemy do Państwa rąk kolejny już Zeszyt Naukowy Wyższej Szkoły Humanitas Pedagogika z nadzieją, iż zechcą Państwo zapoznać się ze złożonymi do niego tekstami oraz że pobudzą one Państwa do dyskusji z Autorami, wzbogacając nasze wspólne przemyślenia nad problematyką egzystencji osób dorosłych we współczesnym świecie.

Aleksandra Kamińska